

Jan Zieliński

Niefabularna proza Stefana Żeromskiego

Biuletyn Polonistyczny 28/1-2 (95-96), 299-303

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

"NIEFABULARNA PROZA STEFANA ŻEROMSKIEGO"

W dniach 29-30 listopada 1984 r. odbyła się w Instytucie Badań Literackich PAN konferencja naukowa na temat "Niefabularnej prozy Stefana Żeromskiego", zorganizowana z okazji 120 rocznicy urodzin pisarza. Otwarcia obrad dokonał R. L o t h (IBL), kierownik Pracowni Historii Literatury Okresu Młodej Polski, która przygotowała sesję. Stwierdził on, że tego typu imprezy okolicznościowe są zarazem pomyślane jako okazja do zwrócenia uwagi na tematy zaniedbywane na ogół przez badaczy. Stąd pomysł ponownej lektury publicystyki i dzienników Stefana Żeromskiego. Niestety, z powodu nagłej i przedwczesnej śmierci w dniu 30 sierpnia 1984 r. liczba organizatorów sesji i referentów pomniejszyła się o dra Jerzego Kądziałę. Zebrani uczcili minutą ciszy pamięć tego badacza, biografą Żeromskiego, edytora jego dzienników i listów, czynnego kolegi.

Obradom przedpołudniowym pierwszego dnia przewodniczył J. P a s z e k (UŚl.). Pierwszy referat nt. "Sprawy kultury w publicystyce Żeromskiego" wygłosił H. M a r k i e w i c z (UJ). Autor omówił problemy pracy kulturalnej inteligencji w ujęciu Żeromskiego, eksponując zwłaszcza kwestię upowszechnienia literatury i teatru. Ponadto referent scharakteryzował, za Żeromskim, rolę dziedzictwa historycznego, kulturalnego i artystycznego jako spoiwa integracji narodowej, znaczenie tradycji regionalnej i lokalnej, postulat dbałości o poprawność języka, wreszcie kulturotwórczą rolę nauki.

Z. S t e f a n o w s k a (IBL) w referacie pt. "Bicze z piasku" dała próbę odczytania publicystyki społecznej Żeromskiego z dzisiejszej perspektywy poprzez doświadczenia ostatnich lat. W takiej perspektywie uwyraźniła się zbytnia szcze-

romantycznej do neoromantycznej - niemal bez śladu pozytywizmu.

Na początku dyskusji odczytano uwagi M. Puchalskiej na temat referatu R. Zimanda. Autorka szeroko polemizowała z tezą, iż dzienniki Żeromskiego nie są dziełem przyszłego pisarza.

A. Brodzka zaprotestowała przeciwko dezawuowaniu dzienników Żeromskiego, przeciwko pozbawianiu ich wartości literackich.

J. Zieliński zaproponował, przez analogię do ruchu literatury potencjalnej OULIPO, "mówienie o potencjalnej historii literatury" (Wyka, Burek, Lem). A. Okopień-Sławińska stwierdziła, że przy analizie erotyki nie wystarczy badanie leksyki, trzeba pokazać grę między piszącym a opisywaną.

W drugim dniu konferencji obradom przewodniczył R. L o t h. T. ł e p k o w s k i (IH PAN) w referacie "Aktualność i nieaktualność. Wokół publicystyki Żeromskiego" zajął się aktualnością inspirującą tej publicystyki - trwałością postaw, nośnością ideową i emocjonalną wysuwanych projektów i marzeń. Aktualność ta wynika ze zbieżności sytuacji inteligencji polskiej i całego narodu na przełomie stuleci i dziś. W tej perspektywie aktualna jest przede wszystkim "zaangażowana" postawa Żeromskiego-publicyisty. Przemyślenia pisarza na temat organizacji społeczeństwa i walki świata pracy przeciw przemocy znalazły według referenta ucieleśnienie w narodowym i chrześcijańskim, ale też wyraźnie anarchosyndykalistycznym ruchu NSZZ "Solidarność". Instrumentem realizacji wizji politycznej Żeromskiego miała być organizacja inteligencji, a zwłaszcza pisarzy, podjęta m.in. z myślą o kontroli władzy. W drugiej części referatu autor zajmuje się stosunkiem Żeromskiego do narodów ościennych. Aktualność tych myśli jest dwudzielna - oficjalna publicystyka sięga chętnie do Żeromskiego przy kwestii niemieckiej, podczas gdy myśl opozycyjna uwypukla krytyczny stosunek do Ro-

sji, pomniejszając wagę wątku niemieckiego. Jednoznacznie aktualna jest natomiast troska Żeromskiego o czystość języka polskiego, lament z powodu jego degradacji, wynikającej z tyloletniej zależności. Aktualne też jest, zdaniem referenta, zadanie "tworzenia Polski z ducha".

A. W e r n e r (IBL) w referacie pt. "Czy Żeromski był publicystą?" punktem wyjścia swych rozważań uczynił tekst "Na probostwie w Wyszakowie", będący relacją z wizyty pisarza na plebanii, która parę dni wcześniej była kwaterą Marchlewskiego, Dzierżyńskiego i Kona, desygnowanych na przywódców Polski w razie zwycięstwa wojsk radzieckich w 1920 r. Autor scharakteryzował użyte w tym tekście środki wypowiedzi, po czym zajął się stosunkiem Żeromskiego do rewolucji rosyjskiej, zdominowanym - według niego - przez lęk i odrazę. Stosunek pisarza do rewolucji ukształtował się w latach 1918-1919, a więc przed bezpośrednim zagrożeniem niepodległości Polski. Był to osąd obserwatora. Żeromski chwalił hasła rewolucji, jej ideały, ale ganił przebieg. Był to sprzeciw wobec rewolucji w imię wspólnych ideałów.

W dyskusji H. Markiewicz (zaatakowany przez A. Wernera za artykuł z 1977 r.) podtrzymał swą tezę, że Żeromski był zafascynowany rewolucją, R. Zimand zastanawiał się nad sensem publicystyki, uprawianej przez wielkich pisarzy - dopatrując się go w manifestowaniu suwerenności artysty wobec społeczeństwa i państwa. Publicystyczne wystąpienia Żeromskiego mają często podtekst moralny. O ile można powiedzieć, że u Dostojewskiego winna domaga się kary, a u Kafki kara domaga się winy, to Żeromski stoi zawsze na stanowisku, że nie wolno oskarżać drugiego człowieka. Obrady zamknął R. Loth.

Jan Zieliński

Prace redakcyjne nad niniejszym zeszytem ukończono 21 I 1985 r.